

Za prítlačivosťou Krčméryho pohľadov na osobnosti, či vývinové obdobia slovenskej literatúry sa skrývala nielen veľká erudícia a vzdelanie, ale aj výnimočný vzťah k literárnejmu dedičstvu, ktorý vonkoncom neskrýval a vedel ho obdivuhodne sprostredkovať.

Akoby pokračoval v stáročnej tradícii písania kresťanskej *historiae sacrae*. Rovnako ako jej stúpenci, aj on sa cítil súčasťou večného zástupu predkov, ich výdobytky vnímal ako víťazstvo aj pre prítomnú generáciu autorov, a jej víťazstvá videl zasa na podloží vytrvalého úsilia predkov.

V Krčméryho interpretáciách sa objavuje čosi z romantikov – podobne ako oni trepezlivo hľadá ducha literárnej či kultúrnej tvorby, ducha národa, krajiny, odkrýva mentalitu spoločenských vrstiev, náboženských skupín. Čosi z romantikov je aj v jeho viere v špecifické poslanie národa v dejinách Európy i sveta. Napokon jeho vnímanie literatúry, či kultúry vôbec odhaľuje akýsi transcendentný obraz Slovákov na pozadí európskych dejín. Vďaka tomu možno prenikavejšie pozorovať a vysvetliť charakter literárnej kultúry v jednotlivých historických obdobiach.

Krčméry významne prispel do oblasti hymnológie. Novým spôsobom prezentoval cirkevnú piesňovú tvorbu, ktorá mala na literárny vývin v našom kultúrnom prostredí nemalý vplyv. Venoval jej samostatnú dvojdielnu, rozsahom nevelkú monografiu *Zo slovenskej hymnológie*¹. V nej s príznačne hlbavým pohľadom prechádza dejinami i estetikou tvorby cirkevnej evanjelickej piesne na Slovensku. V roku 1936, keď vyšiel prvý diel tejto práce, si kultúrna verejnosť pripomenula 300. výročie vydania *Cithary Sanctorum*, prvého evanjelického kancionála zostaveného pre potreby slovenských evanjelikov. Krčméry sa vo svojej práci pridal k čitateľom tohto významného medzníka slovenskej literárnej kultúry.

Kancionál *Cithara Sanctorum* si všíma ako kultúrny fenomén. Zaoberá sa ním z viacerých hľadísk. Predovšetkým ho prezentuje v súvekom európskom literárnom kontexte, podáva dovtedajší prierez literárnohistorického bádania o ňom. Venuje sa aj jeho vplyvu na literatúru, pričom si ho všíma najmä ako literárny motív, symbol, ktorý odzrkadľuje vzťah časti slovenského národa k jeho *druhej Biblii*.²

Zaujímavá je Krčméryho úvaha o sociologickom rozmere Cithary. Všíma si typologické vlastnosti náboženského spoločenstva, ktorému bola adresovaná. Zaujíma sa o to, aký typ sociálnych skupín sa s ňou mohol identifikovať. Krčméry poukazuje na to, ako sa premietali rozličné životné okolnosti evanjelického spoločenstva do piesní kancionála.

¹ KRČMÉRY, Š.: *Zo slovenskej hymnológie*. Liptovský Mikuláš : Tranoscius, I. 1936, II. 1950.

² Krčméry ukazuje, že Cithara má ako kultúrny symbol viacero podôb. Je spätá so starým slovenským zemianstvom, je symbolom jeho jednoty a významného vplyvu, ako to dokladá Hviezdoslav v Ežovi Vlkolínskom. V Gáborovi Vlkolínskom už používa básnik iný kultúrny symbol – Zpěvník, ktorý poukazuje na nové časy a na rozpad starého zemianskeho sveta. V Kraskovej básni *Vesper dominicae* je Cithara symbolom rodinnej jednoty, je spojivom generácií, vyjadrením ich viery i čítania. V podobných súvislostiach sa s obrazom Cithary stretávame aj u Maše Haľamovej.

Všima si, ako sú v nej zachytené osobné pocity jednotlivca i jeho nadosobné – ideologické stanoviská i prežívanie kolektívu.

Príznačne prenikavým spôsobom charakterizuje aj tvorbu významných autorov duchovnej piesňovej tvorby – Jána Silvána, Eliáša Lániho a Juraja Tranovského. Poukazuje na osobitý *konsolidačný* charakter Tranovského tvorby, na jeho snahu vybudovať a stmeliť evanjelické spoločenstvo.³ Krčméry označuje Tranovského tvorivý postup za dogmatický. Toto označenie však nemá pejoratívny charakter. Krčméry dobre porozumel situácii, do ktorej Tranovský vstúpil príchodom na Slovensko, keď bol požiadaný, na základe svojich predchádzajúcich bohatých skúseností, aby pomohol slovenským evanjelickým zborom pri konštituovaní jednotného liturgického systému. Jeho úlohou bolo napísať kancionál. Jednotná liturgia, systém ktorej tvaroval aj podobu kancionála, musela stáť na presne sformulovaných vieroučných princípoch.⁴ Podľa Krčméryho je teda Tranovského vieroučná „pevnosť“ primeraná žánru cirkevných piesní. Dokonca má sociologický význam.⁵ Hodnotí ju pozitívne, pretože priniesla dobré ovocie – ovplyvnila mnohé generácie, formovala ich mentalitu.⁶

Krčméryho nezvázovali novodobé predsudky voči tomu, že *Cithara Sanctorum* patrí k dielam náboženskej literatúry. Vďaka tomu dokázal bez prílišnej exponovanosti jedným či druhým smerom slobodne reflektovať osobitosti estetiky tejto tvorby. Pozornosť venoval aj katolíckym piesňam. Krčméryho postrehy o hymnistike sú aktuálne dodnes.

Objavný je najmä jeho pohľad na liturgický kalendár ako na istú estetickú inštrukciu, podľa ktorej sa uberala tvorba cirkevných piesní.⁷ Krčméry si všima výrazové prosodické triedky typické pre jednotlivé úseky liturgického roka. V súvislosti s tým poukazuje na

³ „Vnútna istota a konsolidačná sila piesní Tranovského, v tom i prekladov podľa vlastného jeho výberu, je v dogmatickej jeho pevnosti. Silván, Benedikt i Láni boli lyrikmi, žalmistami v prvom rade, Tranovský je dogmatik. Týmto inšpiráciou je viera v Boha, dôvera k Bohu, nesená mocným vnútorným tušením, citom; Tranovského viera chce sa nielen spevom vyjadriť, ale zároveň i teologicky sformulovať, precizovať.“ In: KRČMÉRY, Š.: *Zo slovenskej hymnológie I*, ref. 1, s. 23.

⁴ „Nie ‚viera v Boha‘, ako niečo cteného, ale pomer ‚pravého úľa‘ k ‚hlave‘, ktorou je Kristus ako niečo uvedomelého. To je Tranovský.“ In: KRČMÉRY, Š.: *Zo slovenskej hymnológie I*, ref. 1, s. 23.

⁵ „Dogmaticnosť Tranovského nemôže mať funkcie sociologickej. Kde ľudia stavajú sa na spoločný základ vieroučný, vyslovovaný veriacim absolutizmom piesne, tam tvoria, formujú sa vyššie duchovné jednotky. Lyrika im môže dávať náladu, ale základy môžu mať ony len v zásadách jasne uvedomelých.“ In: KRČMÉRY, Š.: *Zo slovenskej hymnológie I*, ref. 1, s. 25.

⁶ „Na Tranosciu rástli u nás pokolenia uvedomelé, tvrdé. Pokolenia, ktoré sa rovnako kajali, rovnako preporodovali. Nik nespočíta, z koľkých osobných zážitkov, konfrontujúcich sa s obsahom Tranoscia, rástla cirkevná jednota evanjelická, slovenská.“ In: KRČMÉRY, Š.: *Zo slovenskej hymnológie I*, ref. 1, s. 25.

⁷ „Celý advent najdelikátnejšie vyjadruje sa brieždením, tichým brieždením po dlhej tmavej noci. Tmy rozváňané po svete, rednú a s ním potroche vylupuje sa svetlo. Tma je blud, svetlo je pravda. ‚Noc dáva svetlo jasné‘ – vyslovuje sa v citovanej hymne – že ‚tma bludív má zjiti, víra pak v tě svítiti‘ (Tr. 25). Iste je v nálade piesní adventných mnoho spoločného i s piesňami rannými, len čo tam, v piesňach ranných, týka sa začiatku dňa, to tu, v piesňach adventných, stáva sa veľkou alegóriou, presahujúcou dejiny ľudstva.“ In: KRČMÉRY, Š.: *Zo slovenskej hymnológie I*, ref. 1, s. 28 – 29.

súlrad rytmu nápevov s myšlienkovým výrazom textu.⁸ Novým spôsobom sa pozerá na výrazové prostriedky cirkevnej piesňovej tvorby. Zachytáva, ako sa reflexia vonkajšieho sveta metaforizuje na vnútorné duchovné poznanie. Táto analýza obraznosti je veľmi dôležitá pre pochopenie funkcie i tvorivých cieľov pri kompozícii cirkevných piesní. Osobitne zaujímavé sú jeho úvahy o časopriestore v piesňach. Krčméry sleduje, ako sa do nich premietol ročný i denný časový cyklus. Uvažuje o ich vzťahu k prírode i o tom, ako sa v nich zobrazuje osoba Boha. Mimochodom, tento tematologický prístup patrí v súčasnosti k populárnym metódam hymnologického výskumu v západných krajinách.

K zaujímavým úvahám patrí Krčméryho reflektovanie národnostnej otázky v cirkevnej hymnikе. Je to odvážna úvaha, najmä ak si uvedomíme, že kancionál bol antológiou piesňovej tvorby, a to nielen rôznych autorov, ale aj piesní rozličnej proveniencie. Napriek tomu Krčméry nepopiera národný význam *Cithary*. Zaujímalo ho však, nakoľko bol uvedomelý a v čom sa prejavoval. Podotýka, že *Cithara Sanctorum* plnila nesporne úlohu istej opozície voči pázmanyovskej, uvedomele maďarskej vlne. Krčméry však správne vystihol, že uvedomelé *natio* v *Cithare Sanctorum* jednoznačne nahradilo *confessio*. Cirkevné piesne totiž nezjednocovali ľud na báze národnej, ale náboženskej. V tejto súvislosti charakterizuje Krčméry najmä tvorbu Tranovského, ktorý podľa neho postavil „*mocnú hrádzu medzi spevom cirkevným a svetským, mocnú, nepreklenuteľnú. I tam, kde z Lutherových piesní cítiť istú ľudovosť, v prekladoch Tranovského sa ona stráca. Tranovský sa usiluje vyjadriť literárne, kultivovane, dôstojne.*“⁹ Ako Krčméry ukazuje, Tranovský v tvorbe cirkevných piesní nenadviazal na českú tradíciu, ani na tradície iných národov, v ktorých sa autori snažili priblížiť ľudu piesne aj prostredníctvom známych ľudových nápevov, prípadne ich fragmentov. Istý vzťah k ľudovej piesni však podľa neho cítiť u niektorých iných autorov – napr. u Eliáša Lániho (najmä čo sa týka textu).

Vplyvy slovenskej mentality na piesňovú tvorbu badať – podľa Krčméryho – predovšetkým v rovine obraznosti, a to výraznejším príklonom k motívom zeme, k prírode, k hospodárskemu životu. Pravá národnosť je však podľa neho „*za hrobom. Telo je jej žalárom a svet tiež... V piesňach Tranosca ľudstvo rozpadá sa často v národy, ale len aby slúčilo sa z nich znovu na slávu Hospodinovu. A ctěte Ho srdečně, národové zemští.*“ (Tr. 704) *Národnosť detí Božích je v čistej láske. V Bohu samom.*¹⁰

Osobitnú kapitolu venoval Krčméry ediciám *Cithary*. Zamýšľal sa nad tým, ako vplýval dobový kontext na jednotlivé edičné koncepcie. Nevyhýbal sa ani takej citlivej otázke, akou bol vzťah *Cithary Sanctorum* a *Zpěvníka*, ktorý bol najmä spočiatku v evanjelickej obci prijímaný veľmi kontroverzne.

⁸ „Rytmus písní adventných, rozumejúc tým rytmus smyslu najširšieho, ako sa vyjadruje v chode myšlienok, v premietaní obrazov a pohyboch celistej nálady, bol pomalý ako za pomalého svitania. Vo vianočných piesňach on náhle zbystrel a v niektorých z nich sa stal až prudkým, blízkym veselej písní svetskej, vo výraze úsečným, jasajúcimi refrénmi prerývaným, ako známy je zo starej českej Narodil se Kristus Pán, veselme se“ (Tr. 60). In: KRČMÉRY, Š.: *Zo slovenskej hymnológie I*, ref. 1, s. 29.

⁹ KRČMÉRY, Š.: *Zo slovenskej hymnológie I*, ref. 1, s. 44.

¹⁰ KRČMÉRY, Š.: *Zo slovenskej hymnológie I*, ref. 1, s. 46.

Napokon významným prínosom Krčméryho úvah o cirkevnej piesni je aj to, že ju bol schopný vnímať komplexne, teda neoddelil text od nápevu. Pozorne si všima hudobný pôdorys piesní. Vývin piesňovej tvorby sleduje na pozadí dejín hudby. Dokonca znamená niektoré rôzne varianty nápevov, ako ich osobne zozbieral z rôznych častí Slovenska.

Naostatok ostáva len ešte raz pripomenúť, že aktuálnosť i sila Krčméryho reflexii nad cirkevnou hymnistikou vyplýva z jeho obdivuhodnej schopnosti vnímať literárny text komplexne, pochopiť jeho kultúrny kód. Túto skutočnosť zdôrazňujem zámerne. Ideológia predchádzajúcich desaťročí totiž pre vlastné ciele, umelo vytvorili priepasť medzi duchovnou a svetskou tvorbou a tzv. staršou a novšou literatúrou. Vďaka tomuto spiatočníctvu vznikla komunikačná bariéra voči starším literárnym textom i voči náboženskej tvorbe, spôsobila odcudzenosť voči minulosti a hlboké nepochopenie kultúrneho kódu jednotlivých období dejín slovenskej literatúry. Vďaka tomu sa dodnes prostredníctvom niektorých literárnovedných prác zasievajú do kultúrneho povedomia interpretačné omyly. Veď všimnime si, že niektorí autori ešte aj dnes označujú za progresívne znaky náboženskej literatúry výlučne sociálne, či ľúbostné motívy, ktoré údajne narúšajú „střpnutý“ kolorit náboženskej tvorby. Takýto zmätok, kultúrny Babylon však možno pozorovať aj v inom.

V súvislosti s Krčmérym sa treba celkom vážne zamyslieť aj nad novodobým neduhom nášho literárnovedného bádania – nad stratou komunikačného kódu so širšou kultúrnou verejnosťou. Zdá sa, že sú dávno za nami časy, keď vzdelanci, ako Krčméry, považovali svoj vklad do kultúry za svoje životné povolanie. Cítili sa prorokmi národa a ako takí si aj uvedomovali svoju zodpovednosť za ďalšie smerovanie jeho kultúry, za jeho hodnotovú orientáciu. To ich, prirodzene, zaväzovalo k istej zrozumiteľnosti a čitateľnosti. Ich cieľom predsa nebolo poskytnúť ezoterickú informáciu, ale otvoriť priestor, v ktorom mnohí nájdu svoje usmernenie. Vďaka tomuto prístupu sú aj Krčméryho literárnohistorické reflexie dodnes živé. Stojí za nimi láska a úcta k čitateľovi a snaha sprostredkovať mu nielen nové informácie, ale poskytnúť mu aj pôžitok z čítania hoci aj odborného textu.